

Генеза розвитку відповідальності за корупційні злочини (частина 2)

Genesis of Development of Responsibility for Corruption Crimes (part 2)

Олена Кузьменко¹, Артем Шахворост¹

Olena Kuzmenko, Artem Shakhvorost

¹ *University of State Fiscal Service of Ukraine*

31 Universytetska street, Irpin, 08205, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.71-3](https://doi.org/10.22178/pos.71-3)

LCC Subject Category: [K1-7720](#)

Received 29.04.2021

Accepted 26.05.2021

Published online 30.06.2021

Corresponding Author:

Olena Kuzmenko

kashkinlaw@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 License

Анотація. У статті розглядається історія розвитку відповідальності за корупційні злочини на українських територіях під час існування СРСР та після його розпаду. Аналізуються корупційні злочини та ступень відповідальності за них. На підставі розвитку нормативно-правових актів та рівня державного управління виділяються глобальні історичні періоди, пов'язані з відповідальністю за корупційні злочини.

Ключові слова: корупція; корупційні злочини; хабарництво; хабар; провокація хабара; давання хабара; відповідальність.

Abstract. The article studies the history of the development of responsibility for corruption crimes on the territory of Ukraine during the USSR period of existence and after its collapse. Corruption crimes and the degree of responsibility for them are analyzed. Based on the development of regulations and public administration, global historical periods related to liability for corruption crimes are distinguished.

Keywords: corruption; corruption crimes; bribery; bribe; bribery provocation; bribe-giving; liability.

ВСТУП

В сучасній Україні проблема злочинності, пов'язана з корупцією, з плином часу проявляється все гостріше. Так, згідно з рейтингом міжнародної антикорупційної організації *Transparency International*, Україна зайняла 126-е місце серед 180 країн світу в рейтингу сприйняття корупції. Сума збитків від корупційної діяльності в нашій країні у 2020 році склала 278 млн. грн. (2019 р. – 34 млн. грн.). У 17 разів – до 237 млн. грн. – зросла сума пред'явлених позовів щодо відшкодування збитків від корупційної діяльності. Корупція пронизує всі сфери суспільного життя України. Як свідчать статистичні дані, до кримінальної відповідальності за корупцію у 2020 році було притягнуто 2937 осіб, з них 923 співробітника правоохоронних органів, 165 депутатів усіх рівнів та 21 прокурор [2]. Боротьба з корупційними проявами триває, але її ефективність залишається на низькому рівні. На нашу думку, для того, щоб зрозуміти ви-токи даної проблеми, виробити дієві шляхи її

подолання, необхідно звернутися до історії боротьби з даним злочином.

В юридичній літературі питанням історико-правового напрямку дослідження відповідальності за корупційні діяння (злочини) присвятили свої праці: А. Боровик, А. Волошенко, А. Габрелян та ін. Вченими розглядалися класифікації та особливості корупційних феноменів в історичній ретроспективі, ступінь їх криміналізації, державна політика щодо їх попередження тощо.

Метою статті є дослідження генези розвитку відповідальності за корупційні злочини.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 1917 році в Російській Імперії, в складі якої перебувала більшість сучасних українських територій, відбулася зміна державного ладу і форми правління. Революційні та наступні за ними потрясіння призвели до скасування до-революційних правових інститутів на тери-

торії сформованої Радянської держави, поклали початок соціалістичному праву.

Започаткувавши нову державу, більшовики взяли за посилення боротьби з корупційними злочинами, які міцно вкоренилися в новому адміністративному середовищі. Особисті й ділові листування керівників і представників вищих ешелонів влади даного історичного періоду містять часті згадки про необхідність введення більш суворих покарань за корупційні злочини. Керівництво країни не могло не розуміти, що голод, загальна розруха обумовлені громадянською війною, затяжними економічною і політичною кризами сприяли розвитку корупційних відносин. На початку свого становлення Радянська держава характеризувалася частими змінами й реорганізаціями державного апарату, мізерними окладами, низьким рівнем, а часто – й відсутністю соціального забезпечення для державних службовців. Все це аж ніяк не стимулювало останніх на сумлінне виконання своїх службових обов'язків.

Кримінальний кодекс УСРР¹ 1922 р. встановив відповідальність за одержання хабара, посередництво у вчиненні цього злочину, приховування хабарництва, дачу хабара та провокацію хабара. Відповідальність за всі ці діяння (за винятком провокації хабара) передбачалася ст. 114 КК УСРР. Окремою статтею відповідальність передбачалася за зловживання владою (ст. 105). Відзначимо, що в КК УСРР, як і у всіх кримінальних кодексах союзних республік, хабарництву приділялася особлива увага. Пов'язано це було з прийняттям 8 травня 1918 року Декрету РНК РРФСР «Про хабарництво» [4]. Згідно норм Декрету, до відповідальності за хабарництво притягувалися особи, що перебували на державній або громадській службі, винні у прийнятті хабарів за виконання дій, що входять до кола їх обов'язків, або за сприяння у виконанні дії, яка є обов'язком посадової особи іншого відомства. Винні особи притягувались до відповідальності у вигляді позбавлення волі на термін не менше 5 років у поєднанні з примусовими роботами на той же термін.

---

¹З 10 березня 1919 року по 30 січня 1937 року республіка мала назву – «Українська Соціалістична Радянська Республіка». Згідно з Конституцією 1937 р., порядок слів у назві республіки було змінено на «Українська Радянська Соціалістична Республіка»

Декрет РНК РРФСР «Про боротьбу з хабарництвом» від 16.08.1921 р. [3] вніс зміни в частині кваліфікації діяння одержувача хабара. У новій редакції відповідальності підлягали особи, які, перебуваючи на державній, союзній чи громадській службі, особисто або через посередника отримали чи намагалися отримати в якому б то не було вигляді хабара за виконання в інтересах особи-хабародавця будь-якої дії, що входить до кола їх службових обов'язків. В якості кваліфікуючих ознак передбачалися: а) особливі повноваження посадової особи; б) порушення службовцями обов'язків служби; в) вимагання хабара.

Ініціатором таких радикальних способів боротьби з хабарництвом був В. Ленін, що сприяло закріпленню положень Декрету в якості статей в КК РРФСР 1922 р., а згодом – і в КК УСРР 1922 р., прийнятого на основі російського кодексу. З цього періоду починається систематична боротьба з хабарництвом на території всієї Радянської держави.

Подальший розвиток відповідальності за корупційні злочини був пов'язаний із прийняттям в 1927 році нового Кримінального кодексу УСРР. Суттєвому оновленню кримінального законодавства сприяло те, що пріоритет у Радянській державі почав надаватися посиленню кримінальних репресій та реалізації силових заходів у боротьбі зі злочинністю. На відміну від КК УСРР 1922 р., в КК УСРР 1927 р. посадові злочини, до яких належали і злочини корупційної спрямованості, були розміщені в Розділі III «Службові злочини», і носили, в основному, редакційно-уточнюючий характер. Крім отримання хабара (ст. 105), покарання передбачалося за зловживання владою або службовим становищем (ст. 97), дачу хабара і посередництво в хабарництві (ст. 106) та за провокацію хабара (ст. 107). При цьому відповідальність наставала і за провокацію отримання хабара, а не лише за провокацію дачі хабара з метою подальшого викриття особи, яка дала хабар. У КК УСРР 1927 р. не містилося ніяких окремих згадок про покарання за сприяння або за невжиття заходів протидії хабарництву. За новим законодавством дані корупційні злочини переслідувалися згідно загальних правил кримінальної відповідальності за співучасть у злочині та за потурання злочину. На відміну від попереднього законодавства особи, винні в отриманні хабара, ні за яких умов не звільнялися від кримінальної відповідальності. Хабародавці

та посередники звільнялися від притягнення до відповідальності у випадках: якщо доведено, що відносно них мало місце вимагання хабара; якщо добровільними і своєчасними заявами вони допоможуть викрити справу про хабарництво. Крім позбавлення волі за корупційні злочини, за отримання хабара при обтяжуючих обставинах КК УСРР 1927 р. передбачав застосування вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна. З наступними змінами до КК УСРР 1927 р. терміни ув'язнення були скореговані, розстріл як вища міра «соціального захисту» скасований. За корупційні злочини враховуючі внесені зміни передбачалось – позбавлення волі на строк до двох років (ч. 1 ст. 105, ст. 106, ст. 107); позбавлення волі на строк не менш, як два роки, з конфіскацією майна або без неї (ч. 2 ст. 105).

Законодавство даного етапу існування Радянської держави, як і в подальшому (аж до розпаду СРСР) не розрізняло існуючих різновидів отримання хабара. У КК УСРР 1927 р. була сформульована загальна норма про відповідальність за одержання хабара, в якому б то не було вигляді. Диспозиція норми абсорбувала діяння як за виконання, так і невиконання в інтересах хабародавця дій з використанням посадовою особою свого службового становища. Аналогічні норми без змін присутні у всіх наступних кримінальних кодексах Української РСР.

Виходячи з норм чинного законодавства, за вчинення корупційних злочинів службовець будь-якої суспільної структури міг бути визнаний суб'єктом даного виду злочинів. Службовими особами, згідно з приміткою до ст. 97 КК УСРР 1927 р., вважались особи, що займають постійні чи тимчасові посади або виконують постійно чи тимчасово ті чи інші обов'язки в будь-якій державній установі, державному підприємстві або товаристві з виключною чи переважною участю державного капіталу, в кооперативній організації, в господарській організації громадського характеру, а також в організації чи об'єднанні, що за законом має певні права, обов'язки чи повноваження для здійснення господарських, адміністративних, судових (по суду, слідству, нагляду, обороні тощо), освітніх та інших завдань публічно-правового характеру, а також окремі члени таких організацій, якщо їм надано прав, обов'язків чи повноважень для здійснення зазначених завдань публічно-правового характеру [7]. Настільки розшире-

не трактування категорії «службова особа» дозволило поширити юрисдикцію кримінального закону на більшість суспільно-небезпечних діянь та посадових проступків по службі і роботі, практично замінивши норми дисциплінарної відповідальності. В цілому службовець будь-якої формальної громадської структури міг бути притягнутий до відповідальності не тільки як суб'єкт корупційного злочину, але і як суб'єкт будь-якого іншого службового злочину.

З прийняттям КК УРСР 1960 р. істотних змін у боротьбі з корупційними злочинами не відбулося. У зазначеному кримінальному кодексі відповідальність за корупційні діяння також була пов'язана зі «службовими злочинами», які розташовувалися у главі VII Особливої частини КК УРСР. Попередження корупції вибудовувалося так само через поняття хабарництва. Хабарництво було віднесено до службових злочинів, які містилися у Главі VII «Службові злочини» Особливої частини кодексу та включали в себе одержання хабара (ст. 168) посередництво в хабарництві (ст. 169), дачу хабара (ст. 170) та провокацію хабара (ст. 171). Хабарництво характеризувалося як одержання службовою особою особисто або через посередників у будь-якому вигляді хабара за виконання або невиконання в інтересах того, хто дає, будь-якої дії, яку службова особа могла або повинна була виконати виключно в силу свого службового стану. Окремою статтею відповідальність передбачалась за зловживання владою або службовим станом (ст. 165).

Незважаючи на те, що КК УРСР 1960 р. у своїй основі був правонаступником КК УСРР 1927 р., в ньому простежується тенденція щодо посилення покарання за хабарництво. Радянське керівництво продовжувало приділяти особливу увагу корупційним проявам в житті країни. У листі ЦК КПРС «Про посилення боротьби з хабарництвом і розкраданням народного добра» від 29.03.1962 р. зазначалося, що ЦК КПРС має у своєму розпорядженні матеріали, які свідчать про те, що в ряді місць безвідповідальні й аморальні працівники деяких радянських, господарських, кооперативних та інших установ і організацій скотилися на шлях хабарництва і крадіжок народного добра. Своїми ганебними діями ці відступники дискредитують органи радянської влади, завдають шкоди державі та викликають справедливе обурення трудящих... У

боротьбі проти темних ділків і хабарників не використовуються повною мірою сила радянських законів і сила громадського впливу. В результаті хабарництво і розкрадання народного добра набули значного поширення, і якщо не вжити рішучих заходів щодо їх викорінення, це може завдати серйозної шкоди інтересам комуністичного будівництва, справі правильного виховання кадрів... Радянська держава, комуністична партія, все наше суспільство рішуче й послідовно вели боротьбу за викорінення хабарництва та інших корисливих злочинів. Однак, ми ще не можемо сказати, що остаточно й назавжди покінчили з цим злом... [10, с. 142]. В якості рішучих заходів, як це було прийнято в СРСР, виступив «батіг», а саме – посилення санкцій за скоєні злочини. Так, згідно Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 10.09.1962 р. [15] одержання хабара, посередництво в хабарництві і дача хабара (ст. 168, 169, 170) при засудженні за них до позбавлення волі на строк не нижче п'яти років були віднесені до тяжких злочинів. Даний Указ також суттєво збільшив покарання за вказані корупційні злочини. Якщо після прийняття КК УРСР 1960 року за вчинення некваліфікованого злочину, передбаченого ч. 1 ст. 168 КК, встановлювалась відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, то після змін, за одержання хабара, карали позбавленням волі на строк від трьох до десяти років з конфіскацією майна. Слід підкреслити повернення законодавцем в якості міри покарання смертної кари, яка призначалась при особливо обтяжуючих обставинах одержання хабара

Збільшення кримінальної репресії відносно суб'єктів корупції знизило загальний рівень корупційних проявів але не знищило їх. Партійна «кругова порука», кумівство та звичайне користолюбство підживлювали існування різних корупційних схем. Активно з'являється особливий вид корупції – система пільг та привілеїв для чиновників. Корупція в ешелонах влади дискредитувала її і вступала в суперечності з потребами суспільства [16, с. 90–91]. Історія боротьби радянської влади з корупцією закінчилася разом із самою владою, не увінчавшись успіхом. Дана боротьба, на думку О. Мізерії [8, с. 60–62], з яким не мо-

жна не погодитися, характеризується кількома цікавими і важливими рисами.

По-перше, влада не визнавала слово «корупція», дозволивши ввести його у вживання лише в кінці 80-х років. Замість нього використовувалися терміни «хабарництво», «зловживання службовим становищем», «потурання» і т.п. Заперечуючи сам термін, заперечували поняття, а значить – і явище. Тим самим заздалегідь прирікали на невдачу і аналіз цього явища, і будь-яку боротьбу з його окремими кримінально-караними проявами.

По-друге, (і це тісно пов'язано з попереднім пунктом), радянська «правосвідомість» завжди дещо наївно й непродуктивно пояснювала причини корупційних явищ. У якості причин корупції перераховувалися недоліки в роботі партійних, профспілкових і державних органів, у першу чергу в галузі виховання трудящих. Очевидною є пряма залежність між слабким розумінням корупційних явищ, примітивним поясненням їх причин та неадекватними засобами боротьби з ними.

По-третє, лицемірство влади, яке сприяло укоріненню корупції, проявлялося в тому, що вищі радянські і партійні чиновники були практично недоторканими.

По-четверте, з корупцією в державному апараті боролися виключно представники цього апарату. Тому борці з корупцією були органічно неспроможні змінити її корінні причини, оскільки вони сходили до найважливіших умов існування системи. Крім цього, боротьба проти корупціонерів нерідко переростала в боротьбу проти конкурентів на ринку корупційних послуг (так само, як це було за Петра І).

По-п'яте, корупція нерідко виступала у якості єдиного можливого засобу впровадження ринкових відносин у планову економіку. Проти законів природи боротися безперспективно. Саме про це свідчила вкоріненість корупції як організатора тіньового ринку, і саме тому вона розширювалася в міру ослаблення держави.

В останні роки існування СРСР та одразу після утворення на його основі нових незалежних держав, корумповані представники радянського державного апарату, нарівні з представниками організованої злочинності скориставшись отриманою можливістю правового вакууму, взялися до стрімкого збагачення. За-

роблений стартовий капітал «мільйонерів із 90-х», дозволив багатьом із них зайнятися політикою (безпосередньо або через довірених людей), отримавши, таким чином, у свої руки істотні «важелі впливу» на країну.

Період зародження України як незалежної держави характеризується розподілом сфер і територій впливу між різними злочинними угрупованнями, зрощуванням організованої злочинності з представниками державного апарату і т. п. Країна зазнавала кардинальних змін, таких же змін зазнавали й суспільні відносини. Настав розквіт перерозподілу власності, яка до цього належала державі, почався період стрімкої приватизації. Дані суспільні зміни не могли не спровокувати розвиток та ускладнення корупційних зв'язків у молодій українській державі.

Повсюдні зміни соціально-економічного розвитку країни, способу життя суспільства актуалізували потребу в новому законодавстві, нормативно-правових актах, які б враховували правовий, демократичний та ліберальний розвиток України. Одним із таких актів став Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року, норми якого акумулювали в собі весь накопичений досвід розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за корупційні злочини. Так, ст. 368 КК України передбачила відповідальність за одержання хабара, ст. 369 КК України – за давання хабара, а ст. 370 КК України – за провокацію хабара. Зважаючи на лібералізацію законодавства санкції за ці корупційні злочини були суттєво послаблені. За вчинення некваліфікованих злочинів, передбачених: ч. 1 ст. 368 КК України, встановлювалась відповідальність у вигляді штрафу від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; ч. 1 ст. 369 КК України – штраф від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

В цілому, аналіз основних етапів становлення відповідальності за корупційні злочини радянського і пострадянського періоду дозволяє зробити висновок про те, що на неї впливали різні, часом прямо протилежні за своїм змістом, соціально-економічні процеси роз-

витку суспільства, а це, в свою чергу, зумовило специфіку критеріїв криміналізації корупційних злочинів даного періоду та шляхи розвитку кримінального законодавства. Зокрема, спостерігалася тенденція до істотного розширення кола корупційних злочинів, розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності залежно від розміру шкоди, спричиненої охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства та держави.

Подальші зміни в кримінально-правових нормах були пов'язані вже не з кардинальними змінами суспільних відносин, а з недосконалістю окремих норм кримінального закону, які не забезпечували надійної протидії корупційним злочинам, – з одного боку, та прагненням ширше використовувати заходи кримінально-правового впливу, – з іншого боку. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11.06.2009 р. № 1508-VI [12]. Кримінальний кодекс України було доповнено двома новими складами злочинів корупційної спрямованості, а саме ст. 368-1 (Незаконне збагачення) та ст. 361-1 (Зловживання впливом), а ст. 369 (Пропозиція або давання хабара) викладено в новій редакції.

Важливим кроком у розвитку кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини, стало прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII [11], який істотно змінив кількість корупційних злочинів. Закон доповнив ст. 45 КК України приміткою в якій було визначено повний перелік всіх корупційних злочинів. Так, корупційними стали вважатись злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368-370 КК України. Проте, говорити про стійкість кримінального законодавства в аналізованій сфері не доводиться. У зв'язку з активними соціально-економічними та політичними перетвореннями в суспільстві, до КК України продовжують вноситися відповідні зміни та доповнення. Так, після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Наці-

онального антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. № 198-VIII [13] примітка до ст. 45 КК України отримала нову редакцію. Корупційними стали вважатись злочини передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України.

Можна констатувати, що незважаючи на відносну нетривалість існування КК України 2001 року, норми, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення корупційних злочинів, вже отримали свою новітню історію. За час дії останнього Кримінального кодексу України склади корупційних діянь зазнали численних законодавчих змін і доповнень, було диференційовано кримінальну відповідальність службових осіб юридичних осіб приватного права та публічного права, термін «хабар» замінено більш широким терміном «неправомірна вигода», криміналізовано нові форми корупційних діянь тощо. Паралельно із модернізацією кримінального законодавства вдосконалювалося й національне антикорупційне законодавство, приймалися нові антикорупційні закони, програми та інші нормативно-правові акти, орієнтовані для яких слугували міжнародні та європейські стандарти [1, с. 122]. Із введенням в дію нових змін кримінального закону окреслився черговий етап кримінально-правової охорони суспільних відносин від корупційних проявів. При цьому процес реформування законодавства триває. 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII [14], яким категорія «корупційні злочини» була трансформована в категорію «корупційне кримінальне правопорушення».

Таким чином, історичний аналіз норм вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за корупційні злочини свідчить про наявність етапів їх становлення, які обумовлені змінами, що відбуваються в державі і суспільстві. Ці зміни відбуваються тим швидше, чим динамічніше розвивається суспільство. Історична мінливість суспільної небезпеки корупційних злочинів проявляється в змі-

ні кола кримінально-караних діянь у суспільстві (в сторону їх розширення).

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок ретроспективного дослідження розвитку відповідальності за корупційні злочини на українських територіях після утворення СРСР, можна виділити два глобальні історичні періоди, пов'язані з ним.

Радянський (1922 р. – 1991 р.). Даний часовий період характеризується істотною централізацією як державної влади, так і різних проявів суспільного життя. В країні вводиться система централізованого планування, планова економіка, запроваджується форсоване нарощування промислового потенціалу. На тлі зазначених змін відбувається безперервна боротьба з корупційними злочинами, до яких за часів радянської епохи відносили, в основному, хабарництво. На даному етапі корупція постійно видозмінюється, пристосовується до нових умов життя суспільства. Боротьба з хабарниками велася з певними періодами підйомів і спадів, але за відсутності комплексної програми по боротьбі з корупцією, нерозумінням суті цього явища та без належної опори на історичний досвід і світову практику, вона була малоефективною. Спочатку хабарництво визнавалося контрреволюційною діяльністю, і КК УСРР 1922 р. передбачив за цей злочин розстріл, як вищу міру «соціального захисту». В 30-х роках ХХ ст., після внесення до КК УСРР 1927 р. змін, розстріл у якості міри покарання за хабарництво був скасований, основним покаранням залишилось позбавлення волі. Прояви хабарництва вважались злочинами невеликої або середньої тяжкості. У прийнятому КК УРСР 1960 р. окреслилася тенденція до посилення покарання за хабарництво. Після внесення до Кодексу перших змін, терміни позбавлення волі за хабарництво суттєво зросли, за наявності особливо обтяжуючих обставин одержання хабара призначалася смертна кара. Посилення кримінальної репресії відносно суб'єктів корупції знизило загальний рівень корупційних проявів, але не знищило їх. Антикорупційні статті на практиці використовувалися, здебільшого, в якості засобу усунення конкурентів та опонентів. В цілому, досвід радянської системи державного управління, партійно-радянських і господарських службових відносин був насиченим з точки зору вдоскона-

лення правової бази, наукового дискусійного осмислення практики боротьби з хабарництвом, що не могло не вплинути на все подальше законодавство в даній сфері.

Новітній (1992 р. – по сьогоднішній час). У зв'язку з розпадом СРСР на його територіях відбулося утворення нових, незалежних держав. Зародження України як незалежної держави характеризується: розподілом сфер і територій впливу між різними злочинними угрупованнями, зрощуванням організованої злочинності з представниками державного апарату, перерозподілом власності і т. п. Окреслені зміни провокують розвиток та ускладнення корупційних взаємозв'язків на всіх рівнях суспільства, відбувається зростання активного впливу корупційної злочинності на динаміку розвитку криміногенних процесів, її масове проникнення в органи влади всіх рівнів. Корупція стає невід'ємним соціальним фактором суспільного життя, перетворюється на одну з основних загроз українській державності, набувши домінуючого впливу на формування кримінального середовища.

Повсюдні зміни соціально-економічного розвитку країни, способу життя суспільства актуалізували потребу в новому законодавстві, нормативно-правових актах, які б враховували наявні перетворення. Одним із таких актів став Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III, норми якого також об'єднали в собі весь накопичений досвід розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за корупційні злочини.

Здійснюється криміналізація нових форм корупційних діянь; розширення й конкретизація ознак складів корупційних злочинів; розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за корупційні прояви в суспільстві залежно від розміру шкоди, спричиненої охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства та держави; диференціація кримінальної відповідальності службових осіб юридичних осіб приватного права та публічного права; вдосконалюється термінологічний апарат та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Borovyk, A. V. (2020). Genesis of criminal liability and the prevention of corruption crimes in Ukraine. *Actual Problems of Native Jurisprudence*, 06, 124–130. doi: [10.15421/3919109](https://doi.org/10.15421/3919109)
2. Bryl', R. (2020, December 09). *Summa korrupcionnyh ubytkov Ukrainy vyroslo v 2020 godu v vosem' raz – genprokuror* [The amount of corruption losses in Ukraine increased eightfold in 2020 - Prosecutor General]. Retrieved from <https://biz.liga.net/ekonomika/all/novosti/summa-korrupsionnyh-ubytkov-ukrainy-vyroslo-v-2020-godu-v-vosem-raz-genprokuror> (in Russian) [Брыль, Р. (2020, Декабрь 09). *Сумма коррупционных убытков Украины выросла в 2020 году в восемь раз – генпрокурор*. URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/novosti/summa-korrupsionnyh-ubytkov-ukrainy-vyroslo-v-2020-godu-v-vosem-raz-genprokuror>].
3. Dekret o bor'be so vzjatochnichestvom [Anti-Bribery Decree] (USSR), 16.08.1921. Retrieved May 1, 2021, from <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/14746-8-maya-dekret-o-vzyatochnichestve#mode/inspect/page/2/zoom/4> (in Russian) [Декрет о борьбе со взяточничеством (СССР), 16.08.1921. URL: <http://istmat.info/node/46535>].
4. Dekret o vzjatochnichestve [Bribery decree] (USSR), 08.05.1918. Retrieved May 1, 2021, from <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/14746-8-maya-dekret-o-vzyatochnichestve#mode/inspect/page/2/zoom/4> (in Russian) [Декрет о взяточничестве (СССР), 08.05.1918. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/14746-8-maya-dekret-o-vzyatochnichestve#mode/inspect/page/2/zoom/4>].
5. Gabrelyan, A. (2020). Object of offensive provided by Art. 181-1 the code of Ukraine about administrative offences «consuming prostitution». *ScienceRise: Juridical Science*, 3(13), 27–33. doi: [10.15587/2523-4153.2020.213796](https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.213796)

6. Habrelian, A. (2007). Protypravna povedinka nepovnitnikh: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Protypravna povedinka nepovnitnikh: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia]. *Aktual'nye problemy kriminologii i kriminal'noj psihologii* (s. 129–133). Odesa: Fenyks (in Ukrainian) [Габрелян, А. (2007). Протиправна поведінка неповнітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии* (с. 129–133). Одесса: Феникс].
7. Kryminalnyi kodeks USRR 1927 (USRR). Retrieved from https://leksika.com.ua/13610703/legal/kriminalniy_kodeks_usrr_1927 (in Ukrainian) [Кримінальний кодекс УСРР 1927 (УСРР). URL: https://leksika.com.ua/13610703/legal/kriminalniy_kodeks_usrr_1927].
8. Mizerij, A. (2000). *Ugolovno-pravovye i kriminologicheskie aspekty bor'by s korrupciej v organah vlasti* [Criminal law and criminological aspects of the fight against corruption in government] (Doctoral dissertation). Moscow (in Russian) [Мизерий, А. (2000). *Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с коррупцией в органах власти* (Кандидатская диссертация). Москва].
9. Moroz, S., & Gabreljan, A. (2016). *Aktual'nye problemy formirovaniya instituta chastnyh ispolnitelej v Ukraine* [Actual problems of the formation of the institution of private performers in Ukraine]. *Path of Science*, 7, 11–19 (in Russian) [Мороз, С., & Габрелян, А. (2016). Актуальные проблемы формирования института частных исполнителей в Украине. *Траектория науки*, 7, 11–19].
10. Ob usilenii bor'by s vzjatochnicestvom i razvorovyvaniem narodnogo dobra [On strengthening the fight against bribery and theft of people's property] (USSR), 29.03.1962. Retrieved from <http://inpushkino.ru/novosti/obshchestvo/istoriya-v-dokumentah-ob-usilenii-borby-za-vzyatochnicestvo-i-razvorovyvanie-narodnogo-dobra> (in Russian) [Об усилении борьбы с взяточничеством и разворыванием народного добра (СССР), 29.03.1962. URL: <http://inpushkino.ru/novosti/obshchestvo/istoriya-v-dokumentah-ob-usilenii-borby-za-vzyatochnicestvo-i-razvorovyvanie-narodnogo-dobra>].
11. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy [About the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine] (Ukraine), 14.10.2014, No 1698-VII. Retrieved May 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (in Ukrainian) [Про Національне антикорупційне бюро України (Україна), 14.10.2014, № 1698-VII. Актуально на 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>].
12. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za koruptsiini pravoporushennia [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Liability for Corruption Offenses] (Ukraine), 11.06.2009, No 1508-VI. Retrieved May 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-17#Text> (in Ukrainian) [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення (Україна), 11.06.2009, № 1508-VI. Актуально на 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-17#Text>].
13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia diialnosti Natsionalnogo antykoruptsiinoho biuro Ukrainy ta Natsionalnogo ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Ensuring the Activities of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the National Agency for the Prevention of Corruption] (Ukraine), 12.02.2015, No 198-VIII. Retrieved May 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text> (in Ukrainian) [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції (Україна), 12.02.2015, № 198-VIII. Актуально на 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text>].
14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehori kryminalnykh pravoporushen (Ukraine),

- 22.11.2018, No 2617-VIII. Retrieved May 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (in Ukrainian)
[Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень (Україна), 22.11.2018, № 2617-VIII. Актуально на 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>].
15. Pro vnesennia zmin i dopovnen do Kryminalnoho ta Kryminalno-protsesualnoho kodeksiv Ukrainskoi RSR [On Amendments and Addenda to the Criminal and Criminal Procedure Codes of the Ukrainian SSR] (SPSR), 10.09.1962. Retrieved May 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461%D0%B0-06#Text> (in Ukrainian)
[Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР (СРСР), 10.09.1962. Актуально на 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461%D0%B0-06#Text>].
16. Sopilko, I., & Armash, N. (2018). *Koruptsiia v Ukraini yak spadshchyna radianskoho derzhavnoho upravlinnia. Yurydychnyi visnyk* [Corruption in Ukraine as a Legacy of Soviet Public Administration]. *Povitriane i kosmichne pravo*, 2, 89–94 (in Ukrainian)
[Сопілко, І., & Армаш, Н. (2018). Корупція в Україні як спадщина радянського державного управління. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2, 89–94].